

részletek egy beszélgetőkönyvből

Hol voltam, hol nem voltam

■ *Hogyan lettél azzá, aki vagy?*

■ Amikor megszülettem, kései gyermeknek számítottam: apám 40 volt, édesanyám is elmúlt 36 éves. Az iskolákban, ahová jártam, általában mindenkinél sokkal fiatalabbak voltak a szülei. Apámat például gyakran hitték a nagyapámnak, nagyapámat meg a dédapámnak. Miksa nagyapám, apám apja életem első tíz évében, ami a legdöntőbb korszak, összes rokonom közül, szüleimet is beleértve, a legtöbbet volt velem. Neki még a tizenkilencedik századból is voltak emlékei, millenium előtről szóló pletykákat is hallottam tőle, amikor délelőttként befeküdtem mellé az ágyba. Mert ő már kiskoromban is sokszor az ágyban feküdt, elég komor, beteg ember volt. De engem szeretett, és sokat mesélt.

A családtól kapott emlékezeti kincsem

A családtól kapott emlékezőségem száz esztendő fog át. Ebben egyben van az elképzelt és a valóságos világ – mármint a fejemben. A békeidők. Amire jött a háború, azután Horthy, és még egy háború... A szülei már nem is hittek benne, hogy nekik még gyermekük lehet. Apám ifjúkorában nőfaló agglégény volt, anyám viszont '45 után sokáig az imádott első férjét gyászolta. (...) Édesapám különben jóképű férfi volt, jó humorú, gáláns, gyöngéd, nagyvonalú. Csak hát más világ, mint az anyám. A mamám megítélése szerint az ő világánál alacsonyabb intellektuális szinten állt. (...)

Apa, amíg meg nem nősült, mindennél jobban szerelmes szeretett lenni, éjszakázni, *csajozni és danszolni, dözsölni* szeretett, legalábbis ilyeneket mondott. De a bárókban nem ivott, hanem *lébuskázott*. Ez a nőzés. Imádott jassnyelven beszélni, száguldozni a lehúzható tetejű kocsijaival – 1945 és 1948 között egy röpke pillanatra újra volt kocsija, sűrűn cserélgette. Az éjszaka császáranak képzelte magát, de csak egy kedves, ártatlan lump volt. Édesanyámat megpillantva egyszer s mindenkorra lemondott az éjszakázásról. Anya lett a mindene.

Édesanyám három idegen nyelven beszélt, ötön olvasott, portugálul is tudott, az iskolából hozott valamennyi görög és latin tudást, úgyhogy ő nemigen használta az Idegen Szavak Szótárát. A felsőkereskedelmiben Barta János volt a magyartanára. Imádta. Roppant könnyen tanult, nagyon jó feje volt, a színjátszáson kívül jól énekelt, zongorázott, gitározott, kasztanyettán is kísérte magát, ha kellett. Értett hozzá. Kiskoromban megtaláltam a kasztanyettáját a szekrénye alján, akkor megmutatta, hogy mi mindent lehet csinálni vele. Közben sírva fakadt. Erős tehetségű színésznőnek indult. Alt hangú, elementáris erejű szépség. Góth Sándor

és felesége – ezek híres vígszínházi színészek voltak – magán színiiskolájának elvégzése után először a Belvárosi Színházban játszott. . .

■ *Kornis Kató. Az ő nevét vetted fel írói nevedül?*

■ Igen. És azt hallottam mindig, nem csak az apámtól, hogy 1935 és '45 között nem volt nála csinosabb nő Budapesten. Persze minden fiú ezt mondja. De a róla maradt fényképeken ez tényleg nagyon látszik. Nem egyszerűen szép volt, hanem sugárzóan tehetséges. Te azt nem tudod elképzelni. . .! – így kezdték róla a beszédet mindig, akik a háború előtről ismerték. És hogy egy épeszű világban bizonyára komoly színészi karriert futhatott volna be. De hát neki a színészi pálya szempontjából sorsdöntő éveiben a náciizmus fenyegetésével kellett szembenéznie. Az ő története az, hogy kamaszkorától készült rá, hogy tündököljön, de aztán jött Gömbös Gyula, Imrédy Béla, Hitler Adolf és Szálasi Ferenc. . . Elvették a kedvét a tündökléstől. A második világháború után meg Sztálin és a Rákosi-terror. Az ki is tekerte a karrierje nyakát. Nem tudta folytatni a színésznői pályát. A Nemzetiben is hamarosan szó szerint burzsoá szépségnek nyilvánította Major, ez így le is van írva az őt elbocsátó határozat indoklásában. Burzsoj férj burzsoá szépségű feleségére nincs szükség a Nemzeti Színház művészeti munkájában. Világos, nem? Valahol még megvan.

A Mamából – ebbe beleszáadt az egész élete – adminisztrátor lett, naponta megalázott tisztviselő. Terves-statisztikus, Zuglóban és Erzsébeten, igencsak szerény helyeken. *Kulizott*. Anya nyelvén ezt így hívják. (...) A munkahelyein mint ember, hallatlanul népszerű volt. Nem egyszerűen gyönyörű, hanem szuggesztív, jó társalgó, művelt. De

plebejus lélek, a legegyszerűbb emberekkel értett szót. Apu is beszédvirtuóz volt. *Sármos*. Mindenki így mondta. Szerették őket. (...)

Anyai nagymamám – aki '50-ben elhunyt – harcos szociáldemokrata volt. Ő még az első világháború alatt lépett be, és a szocdem nőtagozatában harcos szüfrassettként tevékenykedett. Kemény, nagy állú nő volt. Boldogan és tudatlanul, rajongó imádsággal várta a két munkaspárt egyesülését. Anyám nem nagyon értett a politikai dolgokhoz, romeltakarítás közben jelentkezett színészek a Népszava Kabaréba, mielőtt a Nemzeti szerződte volna. (...) Úgy tekintett az oroszokra, mint felszabadító csapatokra, akik megmentették az életét. Ezért azt várta a kommunistáktól – bizakodva remélte –, hogy megteremtik a demokráciát. Valamiféle szociáldemokráciát honosítanak meg, a helyi baloldali hagyományoknak megfelelően. Apám ennél rögtön józanabb volt, de azt azért nem képzelte volna, hogy miután verejtékes munkával újra megkeresi magának az autóra és üzletre valóit, nyomban elveszik tőle mind a kettőt. Újra. Pont, mint a németek. Csak most az oroszok.

■ *Azt mondtad, apád már '46-ban rájött, hogy sürgősen ott kell bagynia a kommunista pártot. Ők nem beszélgettek egymással erről?*

■ Dehogynem, de nem értettek egyet! És ilyen téren nálunk mindig szabadság volt. Meg rengeteg röhögés. . . Azért a politikát egyikük sem vette komolyan. A nagyobb baj az volt, hogy apám Hitler miatt megsértődött az Örökkévalóra. És bár addig se foglalkozott sokat vele, attól kezdve hallani sem akart nemhogy Istenről, de még arról sem, hogy ő zsidó, vagy egyáltalán eszmékről. . . Ezt a szót ő mindig idézőjelbe téve mondta ki,

KORNIS Mihály

Végre élsz
Szépirodalmi, 1980
Cserépfalvi, 1992
Kalligram, 2006

A félelem dicsérete
Szépirodalmi, 1989

Napkönyv
Pesti Szalon, 1994
Tericum, 2004

Sóhajok hídjá
Magvető, 1997

Drámák
Magvető, 1999

Pestis előtt
Novella, 2003

Színházi dolgok
Tericum, 2003

Vigasztalások
könyve
Tericum, 2005

Kádár János utolsó
beszéde
Kalligram, 2006

Egy csecsemő
emlékiratai
Kalligram, 2007

Lehetőségek
könyve
Kalligram, 2007

Feliratok a fehér
égen
Pesti Kalligram,
2008

Nekem az ég
Pesti Kalligram,
2009

„A zsidók titkos története”
Ha minden jól
megy
Balassi - Soros
Alapítvány, 1994

„Nocturne 1958”
Magyar Lettre
Internationale, 2

„Civilségem története”
Beszélő, 1998. 10.

„Kádárné balladája”
Magyar Lettre
Internationale, 32

„Rondó, Berlin”
Magyar Lettre
Internationale, 45

„Rossz álom”
Magyar Lettre
Internationale, 48

„Danse macabre”
Magyar Lettre
Internationale, 49

„Élők és holtak.
Állatka”
Magyar Lettre
Internationale, 50

„Ha meglátok egy
embert”
Magyar Lettre
Internationale, 54

„Tenyerembe csorog
le a holdfény”
Magyar Lettre
Internationale, 60

„Én vagyok”
Magyar Lettre
Internationale, 64

„Mándyrol és
Babitsról”
Magyar Lettre
Internationale, 71

„Hazafutás”
(a Nekem az
ég-ből)
Magyar Lettre
Internationale, 73

(beszélgetés Révai
Gáborral)
„Az istenkérdésről”
„A bűnbeesésről”
Magyar Lettre
Internationale, 55

(beszélgetés Bodor
Virággal)
„Egész élet-
művemmel egy
családrégényen
dolgozom”
Magyar Lettre
Internationale, 74

gúnyolódva. *Eszmék. Szülik vagy izzadják?* Az eszmék jegyében mindig pont azt vették el tőle, amivel magát identifikálni tudta: a hivatását meg a szórakozását. Ez volt a traumája. Koldusszegény családba született, a Nagymamának egy lerobbant fehérnemű-kiegészítő kellekeket áruló pici üzlete volt a Kazár utcában, a Nagypapa pedig kávéházakba járt kártyázni meg nőzni, és nem törődött sokat az üzlettel. Apám elhatározta, ha felnő, kiment a nyomortól a mamáját, szorgalmas lesz és pénzt fog keresni.

Először a szücsmesterséget tanulta ki, de már fiatalon olyan ügyes volt, hogy amit megvarrt, nyomban el is tudta adni. Összeszedte a műhelyekben a hulladékokat, és csinált belőlük egy ugyanolyan jó bundát, mint mások az egész szőrmékből. Ez stikli, de roppant nehéz, bravúros szabási feladat. Bement egy szücszhöz, ezt nézze meg, hogy van ez megcsinálva! Az észrevette ugyan, hogy darabokból van összerakva, de annyira jól volt megvarrva, hogy aki nem szakértő szemmel nézett rá, nem vehette észre. Megvette tőle. Apu úgy okoskodott – most a számokat hasból mondom –: ezt a bundát nem ezer pengőért adom, odaadom ötszázért. A szücskereskedő majd eladja nyolcszázért. Apám keresett ezen négyszáz pengőt. A hulladékot százért vette talán, vagy százötvenért. A két kezével csinált belőle ötszázat. Hamarosan rájött: miért ne ő legyen a kereskedő? Nyitott egy kis üzletet. Nyitott egy nagyobbat... 1930-tól '39-ig boldog és elégedett ember volt. Sportkocsival. Imádtam a mamáját a Nagycsarnokba szállítani szombat hajnalonta, és megvenni neki, amit az csak akar. És hazafuvarozni utána...

■ *Szegényből lett módos.*

■ Viszonylag. Self-made man voltam, mondogattam, de még azt se hagyták.

Diktatúrából diktatúrába

Kezdetben úgy állt a helyzet, hogy anyám sehogyan sem akart férjhez menni, de a két jövendő nagymama összeházasodott és megbeszélték, hogy ők összefognak s vállalva mindent elkövetnek, hogy a két ember az utolsó pillanatban – ez már 1948-ban volt – házasodjék csak össze: legyen gyermekük. Mindkét nagymamám unokára vágyott. Az a mulatságos helyzet állt elő, hogy a mamám anyja szinte bele volt zúgva a papámba, és a papám anyja is rajongott a mamáért. Az első nő, aki megérdemelné a fiamat! De anyukámnak apámban csak a férfi tetszett, az ember számára kevés volt, azt hiszem, a gyásztól függetlenül így érezte, őszintén. Apa szőrmekereskedő volt, mestersége szerint szücs, nem művész. Mégis mindkét nagymama ideálisnak találta a fiatalokat egymásnak. Talán igazuk is volt. Úgy gondolták, hogy Pistának most már abba kellene hagynia a csajozást, a mamámnak meg abba kell hagynia a gyászolást. Heltai Jenő: *A néma levente* cselekménye ez, vagy Plautus *Hetvenkedő katonájáé*, a nagy emberi tapasztalaté, hogy egy vigasztalhatatlan özvegyet csakis földi szerelemmel lehet és kell is kimenteni gyászából, az önpusztításból.

■ *Vagyis hogy tovább kell lépni.*

■ Apu meg úgy gondolta, nem kell kivándorolni Izraelbe, mert ahhoz nem elég fiatalok, meg már el is késtek, hát épp leesett a vasfüggöny,

amikor '48 májusában összeházasodtak, nekik már el kell tudniuk viselni a kommunizmust. Akkor is, ha az koldusbotra juttatja őket, vagyis az apámat. De a kommunistáké a jövő. Mert a kommunizmus meg fogja szüntetni a zsidókérdést. Izrael pedig egy anakronizmus. Annyi zsidó lesz, ahány odament. Ezt az anyám is hitte, akarta hinni. Sokan hitték ezt errefelé. Másfelől az apám azért már 1946-ban elfelejtette befizetni a tagsági bélyeget a Kommunista Pártba. Mire sebesen kivágták onnan. Anyámat sokkal később. Apám viszont elég hamar rájött, hogy itt valami egész más kezdődik, mint azt sokan képzelni szeretnék. Csak már öregnek érezte magát, hogy egy másik országban új életet kezdjen. Nem is volt elég pénze, a munkaszolgálat megviselte, fáradt volt a háborús stressztől, a bujkálásoktól. Lakásra még telt az utolsó pillanatban, erre költötte minden megmaradt pénzét, hogy ez lehessen az eljegyzési ajándéka anyámnak, megírtam a *Napkönyv*ben, egy kivándorló nagykapitalista, mielőtt 1948 áprilisában a családjával, irtózatosszerűen vásárolt kivándorló útlevelel sietve elhagyta az országot, nem kis pénzért apám nevére játszotta át a lakását. (...) 1948 augusztusában, amikor utoljára meg lehetett volna lógnunk nekünk is, helyette én fogantam meg. Ezzel aztán eldől, hogy mi maradunk. Végigcsináljuk. (...)

A szüleim egész életét a nürnbergi törvények árnyékolták be. Ezt később osztálykülönbségnek hívták. Diktatúrából diktatúrába csöppentek. A zsidóságuk mindvégig a szegényük kellett, hogy legyen. A kommunizmusban egyenesen kimondhatatlan. Erről szól a *Kérvény* című novellám. Most kaptam egy friss New York-i kelet-európai irodalmi antológiát, amiben már megint a *Kérvény* szerepel. Mindig ezt, valamint a *Dunasírató* című művemét választják be a külföldi antológiákba. Ebben a világban mi csak kérvényezhetünk.

Apa a *Kérvény*ben azt kéri Istentől, a Legfelső Szervtől, amiről tudja, hogy úgyis meg fogják adni, azt pedig meg is kell adniuk, mert szenvedésnek ítélik az életét, a szegyéntelít. Ezért kapja meg. Saját ügyességének köszönheti, hogy él. Elboldogul. Apámnak csibészes viszonya volt az élethez. Imádtam a pesti szlenget, azon a nyelven beszélt. Anyám, a Baudelaire-en és Apollinaire-en, Shakespeare-en, József Attilán nevelkedő intellektusával nehezen tűrte ezt. Ha el is nevette magát, dühítette. De ők nem veszekedtek azon, hogy egyikük ilyen, a másikuk olyan. Ezt élvezték. Én meg sokat tanultam a kétféle világból. És azért megértettük egymást.

■ *Hét éves voltál '56-ban. Hogy emlékezhetsz rá?!*

■ Az '56-os, '57-es élményben volt valami tanítás jellegű is, kisgyerekek feltétlenül. Kiderült, hogy ennek az evilágnak nem is kéne evilágnak lennie. A világ lehetne egészen más is.

Még kijárási tilalom volt érvényben, amikor egy este egymás közt arról beszélgettünk a szüleim, hogy vajon mi lesz az emberek véleménye minderről úgy harminc, negyven év múlva. Mikor lehet majd nyíltan beszélni arról, ami történt? Épp azt játszottam, hogy csak a szőnyeg mintáinak bizonyos ösvényein járok, máshol nem szabad (...) Járkáltam előttük a szőnyeg csíkjain, majd anélkül, hogy megkérdeztek volna,

azt mondtam, hogy úgy fognak beszélni róla, ahogy szabad, mindig ahogy az éppen uralkodó Kádár engedi.

■ *Ugye nem akarod velem elhitetni, hogy Te hét vagy nyolc éves korodban ezt mondtad?!*

■ De. Nagy sztori lett a családi legendáriumban, rengetegszer emlegették azután. Nem nekik mondtam, csak úgy magam elé. A szüleim elcsendesedtek. Gyere ide, kapsz egy pusztit. Én is adok. Ide is gyere. Ez a gyerek hármastanuló? Kérlek, mondd már, zakson. A szüleim legedesebb tulajdonsága volt ez. Ha intőt hoztam az iskolából, vagy egyeseket, azokat alá kellett írtni, azt mondták, jaj, nehogy törődj velem, hol kell aláírni. Kikaptam viszont, ha átrohantam az úttesten, vagy felálltam a hokedlire. Ne adj' isten felmásztam a létrára! (...)

A szüleim számára én az ő érthetetlenül élő gyermekük voltam. Apámtól sokszor kérdeztem az első években, mikor rossz tanuló voltam: Papa, miért gondolsz, hogy bármi lehet belőlem, ha egyszer az iskolában rossz tanulónak tartanak? Hát én vagyok a legügyetlenebb. Számtanból is bukásra állok. Mire az apám: „Az nem számít. Te még nagyon sokra viszed.” – „Honnan veszed ezt?” – „Tudom, fiam.” – Csak néztem rá, láttam az arcán, hogy meg van győződve róla. Ezt kaptam az apámtól. Nem kételkedett bennem. Feltétel nélkül imádtott. De ha késve jöttem haza, idegességében lehúzott egy pofont.

Ez a gyerek hármastanuló?

Az Irányi utcában 1960-tól '63-ig az először létrehozott Problematikus Gyermek Osztályából néhány pedagógus kiemelkedő tanulmányi átlagú, valami fantasztikusan kellemes hangulatú osztályt csinált. Kiderült, hogy a legjobb fajta gyerek az, aki nem fér bele a sablonba. Kreatív, önálló, mozgékony agyú. Órákat bonyolítottunk le tanárok nélkül, mikor azok valamiért nem tudtak bejönni. Irtó tehetséges fiú volt például Radnai Jancsi, az akkori tévéműsorokból ismert Radnai Béla pszichológus fia. Kipenderült az osztály elé és azt mondta, lepjük meg a tanárokat, mire beküldik a helyettesítőt, hadd lássák, itt már elkezdődött az óra, nem kell ide helyettesítő. Tanárok nélkül tartottunk órákat. Mindenféle furcsákat csináltunk. Az iskolában hamar híre szaladt, a tanárok egymás közt tárgyalták: a hírhedt gyermekek osztályában öröm tanítani.

Nem kellett fegyelmelni. Igaz, nem is túrjuk, de mondom, tanár nélkül is haladunk az anyaggal. Mondjuk, nem volt nagy kunszt. Csak fel kellett csapni a könyvet, mindig volt köztünk, aki többet tudott, mint a tankönyv soros fejezete. Ki miben jó, én irodalomban, más kémiaiban vagy akármiben. Nem kényszerített bennünket senki erre... Élveztük: azt csinálunk, amit akarunk. És fel sem merült az osztályban a faji kérdés, s semmi ilyen ócskaság. Még a ballhésok is tiszta fejű srácok voltak, az öreg belvárosból. A Varga Zoli focista is arafele lakott, pár évvel volt csak idősebb minálunk. Májig az egyik legkedvesebb osztálytársam mamája nyáron virágáros volt, télen gesztenyét sütött a Ferenciek terén. A fia még az utcán lógva kezdte, nyolcadikra jeles volt. Ma komoly üzletember. Ilyen hely volt.

Olyan is volt az osztályban, hogy filmesés. Mikor a tanár késett, valaki kiállt, és azt mondta: *A kételtű ember*. Első kép: Halember a víz alatt, halrác. Úszik, mint a csík. Nem látod, hogy tüdővel vagy kopoltyúval. Színes. Eldúdolta a ruszki kísézőzenét, és akkor, azt mondja, hallatszik egy bugyborékoló hang... És így tovább. Nem bomlott föl a rend. Imádtuk hallgatni. Ez volt az egyetlen közösség életemben, ahol én is jól éreztem magam. Két fiatal, okos tanár volt az egész mögött. Az irodalomtanár volt az igazgatóhelyettes is, Fazekas Lászlóné. Neki köszönhetem, hogy két év múlva már jeles tanuló voltam. Zseniálisan tanított.

De hogy boldogok voltunk, azt az osztályfőnökünknek köszönhetjük, egy szigorú tekintetű, de gyönyörű fiatalasszonynak. Úgy hívták, Bodóné. Azt hittem, az életben nincsen ilyen tanár. Szerelmes lettem belé első pillantásra, tizenegy évesen. Szerintem az egész osztály. Első nap csak bejött a nagyszünetben, üljetek le, mondta, nézzetek meg. Én leszek az osztályfőnökötök. Néztük. Mukkanni nem mertünk. Nézni kell. Ilyen nőt az életben nem láttunk. És néztük. Egy idő után valaki az újak közül, a problémás gyerekek közül, akiket más iskolákból küldtek, mert az osztály fele azelőtt is ide járt – ez is milyen helyes, okos megfigyelés volt, összekeverni a kitűnőket a problémásokkal –, feltette a kezét, azt kérdezte – pimaszkodásnak lett szánva, de udvarlásnak jött ki: „na és mit tetszik majd tanítani? Tanítani tetszik?” A nő hátradobta a rengeteg haját. „Én kemény dió vagyok: földrajzot és rajzot.” Nevetett az osztály. Visszanevetett ránk.

Az első osztályfőnöki óra elején kiállt elénk. Volt benne valami vibrálás, szigorúan is akarta mondani, talán ő se volt még biztos benne, hogy működik-e, amit kitalált, izgatott volt, lámpaláz, nem láttam még lámpaláz tanárt. Olyan volt, mint a mesebeli ló, aki emberhangon szól meg. „Idefigyeljétek. Ha ebben az osztályban bárkit igazságtalanság ér, írja le egy levélben, és dobja abba a postaládába, amit holnap fel fogok tenni a falra. Nem árulkodhatok, azt nem fogadom el. De akit bánthanak, akár tanár, akár szülő, akár gyerek, azt megvédem. Az is írhat, akit vernek. Vagy azért nem tudta megírni a leckéjét, mert éhes. Sose árulom el, kitől mit tudtam meg. Amit leírtok, titok marad. A ti oldalatokon akarok állni. Világos? Csak tudjam, hogy kit kell védenem és miért.” Úgy néztünk rá, mint egy örült látomásra. Lehet, hogy ez ma már nem olyan különös, de akkor olyan volt, mintha a forradalom folytatása lenne. A ládához, mondja, nekem lesz csak kulcsom. Kihívhat a tanáriból is bármelyikötök, két óra közben is, ha személyes és fontos közlendője van... Hallatlan volt! Leveleket írhatunk egy csodaszép nőnek, és... beszélgethetünk vele, amikor csak tetszik. Fenékiért a sötétvörös haja. Harminckilenc darab tizenegy éves problémás férfinak akart segíteni. Hát, ez sikerült... A problémás kisfiúk beszédek lettek. Ebben az osztályban mindenki túl akart dobni a másikon összetartásban, önállóságban, felnőtté válásban. Ki hallott már olyat, hogy egy osztály alig várja az osztályfőnöki órát? Kedvenc tárgyunk volt. Mert együtt lehetünk az osztályfőnök-nővel. Na, hallod!

Itt normalitás volt

A másik csoda a magyartanár volt. Nekem még a Bodóné közösségteremtő képességénél is hatalmasabb csoda. Fazekasné volt életem legjobb magyartanára. Nem azzal nyűgözött le, amit mondott, hanem azzal, ahogy minden szava mögött ott állt ő is, teljes személyében. Elgondolkodtató volt, mennyire hajlandó gondolkodni, komolyan, és előttünk: gyermekek előtt. Szenvedélyesen tanított. Felült az első padra. Egyébként az osztályfőnökönk is. A köpenyünkön átsütött a nap. Ezt is nagyon bírtuk. Egyszer nyolcadikban, egy gyönyörű, május végi délelőttben, ragyogó napfényben – mikor már tudtuk, ez az osztály elmúlik, a gyermekkorunk vége, búcsúzkodás volt a tanárnókkal minden pillanatunk... –, Afrika állat- és növényvilága volt a téma. Érted? Még most is ott ülök. Miért ilyen jó élni?

Három évig voltam felhőtlenül boldog az Irányi utcában. Akkoriban másztam meg a Gellérthegy, szemből, a kopasz oldalról. Hetedikben jeles volt a tanulmányi átlagom, nyolcadikban az évről, az iskolai tanulmányi verseny díjkiosztásakor valósággal szégyelltem magam: öt kategóriában kaptam az eredményeimért kitüntetést. A szüleim sírdogálva álltak a fal mellett a meghívott szülők között. Az a csoda történt meg, amiben ők hittek. Megnyertem az irodalmi műre kiírt pályázatot, verssel és elbeszéléssel, a szakpályázatot a József Attila-tanulmányommal, az iskolai szavalóversenyt, a Ki tud többet a magyar történelemről? „kvízben” is helyezést értem el. (...) Nem is akartam elhinni, hogy én is jeles lettem. Elvileg nem lehettem volna. Egy csomó tanár – számtan, torna, szolfézs – jóindulata kellett ehhez. Biztatás volt.

Abban különbözött az Irányi utcai az előzőtől, hogy az ó-belváros többségében szegény, de tisztességes iparos vagy alsó középpolgár gyermekek iskolája volt. Szegénység és becsület. Hagyomány. Belvárosi hangulat. A hely szelleme jó volt. Itt normalitás volt. Volt szertár, igazi, kitömött átlalokkal! Volt vegyi labor a kémiaórákhoz. Megkérdezték a gyerekeket, hogy a menzán milyen ételeket főznek hetente. Volt valamilyen közlekedés az iskola vezetése meg köztünk, amit én addig és azután se tapasztaltam a társadalomban. Az Eötvös Gimnázium már család volt. Nem konkrétan a hely, hanem az, hogy a legtöbb tanár mennyire nem tanított. Lehet, hogy csak az előző, általános iskolai tanárainkhoz képest? De a tankönyveink is csapnivalóak voltak a gimnáziumban. És a tanárok többsége öreg és fásult, vagy „odahelyezett”, ifjú és képzetlen káder.

Ha nem tudnád, Budapest a világ közepe

Lassan fedeztem fel a várost. A Kossuth Lajos utca–Rákóczi út–a mai Erzsébet körút és Teréz körút–Oktogon–Bajcsy-Zsilinszky út–Deák tér–Dunapart által határolt területet úgy ismerem, mint a tenyeremet. Ez még Budára is igaz, de csak a legszélére. A Gellért tér, a Rakpart, a Fő utca, az Alagút, az Attila út, a Vár, a Bem rakpart és a Batthyány tér által körülvárt terület hetvenhárom és nyolcvanhét között hódítottam meg. Robinsonnak ez a sziget belseje, az ötödik, hatodik, hetedik kerület pedig a partja. E két helyszínen szinte minden ház, minden utcakő történetét tudom. Sokat olvastam

is hozzá, ez az egyik hobbim, most a régi *nyóckerben* lakom, azt kutatom. Sűrűn eszembe jut, mikor megyek a városban, hogyan nézett ki ez vagy az gyermekkoromban, vagy akármikor, még előbb a múltban.

Nem gondolom komolyan, de szeretek arról álmodozni, hogy többször is éltem már erre. Egyszer a török időkben a Várban, egyszer a múlt század végén, nagyon keveset a harmincas-negyvenes években is... Ott van ez a két könyvespolc tele Budapest-témájú könyvekkel. Úgy szeretem ezt a várost, pontosabban azokat a részeit, ahol az életemet leéltem, mint Bodor Ádám a maga erdélyi álmovilágát. Ha nem tudnád, szerintem Budapest a világ közepe, Európa fenekén a lyuk, ahogy az *Üveges a Menyországban*-ban írtam. A legérdekesebb ország, bizonyos szempontból.

■ Nocsak.

■ Itt születik az európai civilizáció sivár jövője. Az egész világon először Magyarországon lett politikai módszer a fasiszta terror, 1919 augusztusától, őszétől. Mivel az orosz birodalom nem mondható tipikus európai államnak, elmondhatjuk, Európában nálunk volt először hatalmon a leninista kommunizmus is, ami aztán a sztalinizmusban erősödött meg s vált világtörténelemmé. Végül a bolsevizmus az 1956-os forradalomban szenvedett ki, bár még vagy harminc évig megpróbálták letagadni, hogy vége van. Nem véletlen, hogy nálunk is bontották le elsőként a vasfüggönyt, 1989-ben. Most megint mi vagyunk a világválság egyik legkritikusabb pontja, politikai szempontból.

■ És számodra mi ebben a szeretetre méltó?

■ Ami Kertész Imrénének a táborban. Ezért hívják az alteregómat Tábori Pálnak. Az én sorstalanságom itt, Magyarországon bontakozott ki és itt is teljesül be. Negatív beteljesülés. Itt voltam szerelmes, itt voltam átéjtett, itt voltam boldog. Magyarország, pontosabban Budapest igazán figyelemre méltó helye a titoknak. Ha egyszer a birodalmi történetírások helyét valóságos történetírás váltja fel, a magyar valóság elemzése az európai történettudomány kiemelt témája lesz. Magyarország modernizációjának megfeneklése tanulságos történet. Közmondásosan keverékvérű lakosság: magyarok, kunok, törökök, szlovákok, románok, horvátok, svábok, cigányok, zsidók lakta hely jó ezer éve. Az egyetlen kelet-európai ország, ahol a zsidók, mire az ország elérte a függetlenségét, magyarrá lettek, lelkes szabadságharcosai voltak 1848-nak, majd az emancipációs törvény lehetővé tette, hogy kijöjjenek a gettóból, és az 1867-es kiegyezés után meghatározó szerepet játszanak a Monarchia második fővárosának kapitalizálódásában. Elsőpró eredménnyel – fővárosunk 1900 körül Európa egyik legszebb, legdinamikusabban fejlődő metropolisza volt.

Ha az első világháború után a magyar vidék is a pesti város mintájára modernizálódhatott volna gazdasági, közigazgatási és kulturális értelemben – mint a győztes hatalmakhoz csatlakozott csehek –, Magyarország jövője másképp alakult volna. És nem csak a második világháborúban, de ma is holnap is jobb lenne a helyzet.